

funkciji pojedinih dijelova teksta, s kojim su očigledno nastajali usporedno. Monografija *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku* nastala je na čvrstim temeljima dugogodišnjih istraživanja znanstvenika Instituta za povijest umjetnosti dopunjenih novim arhivskim, terenskim i komparativnim istraživanjima, pomno sabranima i predstavljenima kroz veliki trud urednice izdanja i njezinih suradnika. Kao svjedok trajne brige katedralne župe za vlastitu bogatu baštinu, monografija Gospe Velike predstavlja polazište i obavezu postaju u svakom daljnjem istraživanju svih razdoblja i slojeva dubrovačke katedrale, ali i urbanističkog razvoja i vjerskog života Grada, uz poticaj budućim srodnim projektima o monumentalnim ostvarenjima dubrovačke umjetničke baštine.

Tanja Trška

Mira Kolar-Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*. Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013, 195 str.

Autorica monografije Mira Kolar - Dimitrijević pola stoljeća intenzivno se bavi različitim temama iz hrvatske gospodarske povijesti. Tijekom dugogodišnjeg rada objavila je nekoliko knjiga i preko 300 radova koji su tiskani u brojnim časopisima i zbornicima. Svoje golemo iskustvo i znanje o ekonomskoj povijesti te financijskim i novčarskim institucijama pretočila je u ovu sintezu o povijesti novca na području Hrvatske od početka habsburške vlasti 1527. do sloma prve Jugoslavije 1941.

Politička povijest nužan je okvir za tumačenje povijesti novca, no ta nam povijest ne bi bila razumljiva bez elaboracije monetarne, financijske i gospodarske politike koja je u prošlosti "proizvodila" novac. Stoga je autorica opravdanu pozornost posvetila širem kontekstu nastanka i kolanja novca na prostoru Srednje Europe i Sredozemlja. Kroz njezin tekst čitatelji se ne upoznaju samo s numizmatičkom poviješću, već i s nastankom monetarnih,

financijskih i novčarsko-bankarskih instrumenata i institucija, kao i s osnovnim pojmovima i terminologijom svijeta financijskog kapitala. Ovakvim pristupom i sadržajem knjiga nudi neophodan okvir užim historiografskim istraživanjima, prvenstveno na polju numizmatike, epigrafike, heraldike, sfragistike i gospodarske povijesti.

Kao za svaku drugu historiografsku sintezu, za povijest novca i monetarnu povijest najveći istraživački i narativni izazov predstavlja politička i ekonomska policentričnost i višegraničje kao glavno obilježje ranonovovjekovne i moderne povijesti hrvatskih zemalja. Prepletanje ekonomskih i političkih utjecaja različitih metropola čini monetarnu povijest Hrvatske u istraživačkom smislu kompleksnom, ali i veoma raznolikom i bogatom.

Na području hrvatskih zemalja u ranom novom vijeku u optjecaju je bio veliki broj moneta različite provenijencije, od ugarsko-hrvatskog, habsburškog i njemačkog do mletačkog, dubrovačkog, turskog i drugog inozemnog novca u različitim količinama i apoenima. Kroz povijest novca kao vid financijske povijesti jasno se očituju i problemi hrvatskoga suvereniteta. Čak i iz staleških zahtjeva za državnom samosvojnošću u sklopu municipalnih prava, uvijek su proizlazila i pitanja hrvatske financijske i monetarne autonomije. Iako se hrvatski identitet potvrđivao simbolima i natpisima na vladarskim novcima, prvenstveno Habsburgovaca, za hrvatsku povijest u smislu "novčanog" suvereniteta istaknuto mjesto imaju novci Zrinskih i Dubrovačke Republike. Kovanje novca kao kraljevski regal nije se moglo dovoditi u pitanje, no članovi roda Zrinskih na vrhuncu moći (do polovice 16. stoljeća) u svojoj su "državini" imali dopuštenje kovati novac s vlastitim insignijama. Kao višestoljetna komuna i suverena država, Dubrovačka je Republika sve do svoga sloma 1808. kovala vlastiti novac koji je bio u upotrebi na širem prostoru jugoistočne Europe i istočnog Sredozemlja.

U knjizi se sažeto analiziraju sve bitne društvene, političke i ekonomske okolnosti koje su oblikovale i usmjeravale monetarnu povijest, u čijem je sklopu autorica uz novac obuhvatila i sve važnije novčarske institucije i banke koje su djelovale na hrvatskom području. Uvodnim dijelom obuhvaćena je kratka povijest novca koji se rabio na

području Hrvatske od antike do kraja srednjega vijeka s naglaskom na razdoblju Ugarsko-hrvatske države kada je, uz ostale kovnice, intenzivno djelovala i banska kovnica novca u Zagrebu. Slijedi devet poglavlja podijeljenih na potpoglavlja u kojima je uspostavljena periodizacija novovjekovne povijesti novca. U prva dva poglavlja autorica kronološki i komparativno prati situaciju u Svetom Rimskom Carstvu njemačke narodnosti, to jest Habsburškoj Monarhiji, i u Hrvatskoj od početka 16. do kraja 18. stoljeća. Slijedi poglavlje o novcu mediteranskog kruga, monetarnom sustavu Mletačke Republike koji je bio temelj novčanog poslovanja u Dalmaciji, te novcu Dubrovačke Republike i turskom novcu koji je kolao na priobalju. Potkraj 18. stoljeća, s razvojem suvremenog kapitalizma, monetarna politika dobiva sve važnije mjesto. Krizom državnih financija u Monarhiji i problemima oko napuštanja "metalizma" monetarna situacija još se više zakomplicirala, a Napoleonski ratovi doveli su i do austrijskog državnog bankrota. Ponovno uređenje novčanog tržišta uslijedilo je nakon Bečkog kongresa 1815. osnivanjem Privilegirane austrijske nacionalne banke. S oporavkom gospodarstva u prvoj polovici 19. stoljeća i u Hrvatskoj je slijedilo osnivanje novčarskih institucija, štedionica i banaka, prvo u Zagrebu, a potom i u drugim gradovima. Posebnu temu predstavljaju razni oblici novca, tiskani i metalni (privatni, gradski novac, vrijednosnice i asignati, Jelačićev "križar" kao hrvatski novac), koji su se pojavili tijekom revolucionarne 1848/1849. U poglavljima »Novac u Habsburškoj Monarhiji do Austro-ugarske nagodbe« i »Novac u Austro-Ugarskoj« donosi se niz dosad malo i nimalo poznatih podataka. Tu je autorica objasnila u našoj historiografskoj literaturi zanemarena načela novčarstva i državnih financija u Monarhiji. Rastumačila je kompleksne zahvate u monetarnoj politici Austrije te posljedice koje su Austro-ugarska i Hrvatsko-ugarska nagodba imale na tržište novca i gospodarstvo u Hrvatskoj. Monetarna podvojenost i nestabilnost novčarskog tržišta te česti lomovi, poput onog 1873. na Bečkoj burzi, usporavali su uvođenje "stabilnog" papirnato novca na zlatnoj podlozi (zlatni standard). Uz teritorijalnu i gospodarsku podvojenost Trojednice između Austrije i Ugarske,

u hrvatskoj politici glavni je prijedor predstavljala financijska nagodba s Ugarskom, koja je bitno ograničavala razvoj tržišta novca i financija na području Banske Hrvatske. Unatoč tome, potkraj 19. stoljeća u Hrvatskoj se osnivaju brojne lokalne štedionice i banke, a javile su se i prve zamisli o hrvatskoj nacionalnoj ekonomiji i financijama (Eugen Kvaternik, Dragutin Seljan, Josip Juraj Strossmayer, Ognjeslav Utješenić Ostrožinski). Centralna Austro-ugarska banka na samom je kraju stoljeća uspjela uvesti novu jedinstvenu valutu na zlatnoj podlozi. Proces je trajao osam godina, a srebrni gulden od 100 krajcara konačno je 1900. zamijenjen jedinstvenom zlatnom krunom od 100 helera. Dakako, tiskane su posebne banknote za ugarski i austrijski dio Monarhije, a čitav je postupak bio dvojbjen jer Monarhija u svojim pričuvama nije imala adekvatnu zlatnu podlogu. Sve slabosti monarhijskog monetarnog sustava pokazale su se tijekom Prvog svjetskog rata, kada je došlo do hiperinflacije i opće krize.

Problem zamjene austro-ugarskog novca u novostvorenoj Kraljevini SHS još uvijek nije dovoljno rasvijetljen, iako je postao jedan od temeljnih prijedora u hrvatskoj gospodarskoj povijesti. Kruna je u Hrvatskoj ostala platežno sredstvo, a postupna zamjena za dinar po omjeru 4 : 1 trajala je sve do siječnja 1923. Od 1918. do 1923. u mnogim se hrvatskim gradovima pojavljivao i lokalni novac na bazi krune. Dinarska monetarna prilagodba više različitih sustava u Kraljevini SHS izazvala je velike društvene napetosti i potreze, što se odrazilo i na zastoje u investicijama i gospodarstvu. Vlasti SHS teško su izgrađivale novi financijski sustav, a borbu s inflacijom i špekulacijama vodile su preko Narodne banke (privatna banka pod djelomičnom kontrolom vlade), koja je u Hrvatskoj preuzela filijale Austro-ugarske banke. Stabilizacija dinara trajala je sve do 1931. godine, a zahvaljujući centralističkom sustavu većinski utjecaj nad financijama ostvarile su beogradske banke, dok je hrvatsko novčano tržište ostalo usitnjeno. Brojna politička proturječja u prvoj Jugoslaviji imala su korijen ili su se odrazila na financijsku i investicijsku politiku države. U knjizi autorica uspješno prati zamršenu politiku financijskih institucija države, ali i rad zagrebačke burze i najvažnijih domaćih i

stranih banaka (posebno Njemačke banke), koje su u Hrvatskoj imale sve veći utjecaj. Svjetska gospodarska kriza u Kraljevini je iznjedrila Novu financijsku politiku koju su kreirali i brojni hrvatski bankari i ekonomisti. Konačno, djelomični je financijski suverenitet zakratko postignut u Banovini Hrvatskoj 1939, ali uglavnom na temelju novih nameta i prireza. U kaotičnim okolnostima nakon vojnog puča 27. ožujka 1941. burzovnim je mešetarenjem hrvatsko gospodarstvo potpalo većim dijelom pod njemački financijski okvir. Nakon sloma Jugoslavije i proglašenja NDH u srpnju 1941. osnovana je Hrvatska državna banka, a dinari su se počeli zamjenjivati kunama.

Mira Kolar - Dimitrijević u ovoj je bogato ilustriranoj i reprezentativnoj knjizi uspjela obuhvatiti ključne događaje i objasniti najvažnije procese u povijesti novca na području Hrvatske od početka 16. stoljeća do sloma Kraljevine Jugoslavije. S obzirom na kompleksnost te povijesti nije slučajno da je riječ o prvom djelu takve vrste u našoj historiografiji.

Stjepan Ćosić

Snježana Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960). Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Zagreb: Srednja Europa, 2012, 582 str.

Izdavačko poduzeće *Srednja Europa* tiskalo je 2012. godine knjigu *Politika povijesti u Jugoslaviji 1945.-1960.* Njezin podnaslov je *Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Knjiga je podjeljena u šest većih cjelina koje obrađuju pitanja: kome je bilo namijenjeno obrazovanje i odgoj i kakva je bila politika obrazovanja od 1945. do 1960, kakva je u navedenom razdoblju bila nastava povijesti u jugoslavenskim školama, kakve su bile njezine mijene i kontinuitet, kakvi su bili udžbenici povijesti i je li nastavni program povijesti u navedenom razdoblju spajao ili razdvajao narode države kojoj su ti narodi pripadali. Pored navedenog,

u knjizi se obrađuje pitanje interpretacije nastavnog programa učenicima, posebno interpretacije ratnog sadržaja (1941-1945) i kako su se u školama obilježavale obljetnice značajnih datuma iz vremena Narodnooslobodilačke borbe (NOB).

Prvo poglavlje obrađuje nadzor nad školstvom, neposredno upravljanje školstvom i politiku obrazovanja. U vezi s navedenim, autorica tvrdi da je školstvo bilo pod nadzorom Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) i njezinih organa određenih za pitanje školstva i kulture, te da je KPJ poslije rata obuhvatila pod svojom kontrolom neograničenu vlast i izvanredne ovlasti u upravljanju državom, pa tako i obrazovanje i kulturu. Najviša politička tijela KPJ, Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije (CK KPJ) i njezin Politički biro (Politbiro) kontrolu su provodili preko Ministarstva prosvjete i njegovih organa (Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu), ukazujući pritom na velike ovlasti koje su imali odjeli agitacije i propagande. Autorica zaključuje da se u poslijeratnom razvoju obrazovanja i kulture osjećalo da su međusobno srasle državna i partijska vlast i da su organi vlasti u prosvjeti, od saveznih do lokalnih, više raspravljali o kadrovskim i organizacijskim, nego o stručnim nastavnim i odgojnim pitanjima. Pritom naglašava da su posebne ovlasti u prvim poslijeratnim godinama imali organi agitacije i propagande, a kasnije ideološke komisije, od općina do saveznih organa.

U prikazu politike obrazovanja u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (FNRJ) autorica opisuje zakonodavstvo kojim je regulirano pitanje školskog sustava, koje je uslijedilo nakon 1949, inicirano referatom Milovana Đilasa na 3. plenumu CK KPJ krajem prosinca navedene godine pod naslovom "Problem školstva u borbi za socijalizam u našoj zemlji". Referatom se kritizira dotadašnji administrativno-direktivni način upravljanja prosvjetom i kulturom u FNRJ. Đilasov referat autorica označava zaokretom u prosvjetnoj politici nove države uvođenjem nove partijske linije koja vodi demokratizaciji upravljanja u obrazovanju, koje treba odgajati "novog slobodnog i odvažnog socijalističkog čovjeka čija su shvatanja široka i raznovrsna, kome su tuđi birokratizam i uklopljenost misli", dakle put prema demokratskim odnosima u prosvjeti i kulturi.